

KODEKS RODZINNY I OPIEKUŃCZY

z dnia 25 lutego 1964 r. (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 2082 ze zm.)

Tytuł III. Opieka i kuratela

Podstawowa literatura: *B. Bładowski*, Szczególne wypadki dopuszczalności zażalenia w postępowaniu cywilnym, Pal. 1991, Nr 3–4; *B. Dobrzański, J. Ignatowicz* (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 1975; *H. Dolecki, T. Sokołowski* (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2010; *T. Ereciński* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. III, Warszawa 2012; *J. Gajda*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2000; *K. Gromek*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2004; *J. Gudowski*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Orzecznictwo, Kraków 1998; *H. Haak*, Ochrona prawna udzielana przez sąd opiekuńczy, Toruń 2002; *tenże*, Władza rodzicielska. Komentarz, Toruń 1995; *H. Haak, A. Haak-Trzuskawska*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz do art. 145–184, Toruń 2012; *E. Holewińska-Łapińska*, Głosa do uchw. SN z 2.10.1991 r. (III CZP 92/91), OSP 1992, poz. 105; *R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz*, Encyklopedia Katolicka, t. IV, Lublin 1983; *J. Nowacki*, Analogia legis, Warszawa 1966; *tenże*, Odpowiednie stosowanie przepisów prawa, PiP 1964, Nr 3; *A. Ohanowicz, J. Górski*, Zarys prawa zobowiązań, Warszawa 1970; *K. Olejniczak*, Odpowiedź prawna, NP 1960, Nr 7–8; *M. Pazdan*, w: *Z. Radwański* (red.), System Prawa Prywatnego. Tom 2: Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2002; *K. Piasecki* (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2009; *K. Piasecki*, w: *J. Pietrzykowski* (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 1993; *J. St. Piątkowski* (red.), System prawa rodzinnego i opiekuńczego, cz. I, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985; *K. Pietrzykowski* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. I, Warszawa 1997; *tenże* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, Warszawa 1998; *tenże* (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2012; *Z. Radwański*, Pojęcie i funkcja „dobra dziecka” w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym, St. Cyw. 1981, t. XXXI; *tenże*, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2005; *J. Rajski* (red.), System Prawa Prywatnego. Tom 7: Prawo zobowiązań – część szczegółowa, Warszawa 2001; *T. Smyczyński*, Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia, Warszawa 2001; *tenże* (red.), System Prawa Prywatnego. Tom 12: Prawo rodzinne i opiekuńcze, Warszawa 2011; *A. Stelmachowski*, Istota i funkcja posiadania, Warszawa 1958; *W. Stojanowska* (red.), Nowelizacja prawa rodzinnego

na podstawie ustaw z 6 listopada 2008 r. i 10 czerwca 2010 r. Analiza – Wykładnia – Komentarz, Warszawa 2011; A. *Strzembosz*, Nowa ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Próba komentarza, Biblioteka Palestry, Warszawa 1983; A. *Szpunar*, Szkoda wyrządzona przed urodzeniem się dziecka, St. Cyw. 1969, t. XIII–XIV; M. *Szymczak* (red.), Słownik języka polskiego, t. I, Warszawa 1978; *tenże* (red.), Słownik języka polskiego, t. II, Warszawa 1979; *tenże* (red.), Słownik języka polskiego, t. III, Warszawa 1981; K. *Tryniszewska*, Komentarz do art. 44 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Lex/el. 2015; B. *Walaszek*, Zarys prawa rodzinnego i opiekuńczego, Warszawa 1976; J. *Winiarz* (red.), Kodeks cywilny z komentarzem, t. I, Warszawa 1989; J. *Winiarz*, J. *Gajda*, Prawo rodzinne, Warszawa 1999; A. *Wolter*, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 1970; F. *Zedler*, Sądy rodzinne. Wybrane zagadnienia organizacyjne i procesowe, Warszawa 1984; A. *Zieliński*, Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich, Warszawa 1975; Z. *Ziemiński*, Analiza pojęcia czynu, Warszawa 1972; *tenże*, Logika praktyczna, Warszawa 1977; *tenże*, Teoria prawa, Warszawa–Poznań 1973.

Dział I. Opieka nad małoletnim

Rozdział I. Ustanowienie opieki

- Art. 145.** § 1. Opiekę ustanawia się dla małoletniego w wypadkach przewidzianych w tytule II niniejszego kodeksu.
- Ustanowienie
- § 2. Opiekę ustanawia sąd opiekuńczy, skoro tylko poweźmie wiadomość, że zachodzi prawny po temu powód.

Spis treści

- I. Pojęcie opieki i pojęcie stosunku opieki
 - A. Komentarz
 - 1. Pojęcie opieki
 - 2. Postacie opieki
 - 3. Charakter ochronny
 - 4. Ustanowienie opiekuna
 - 5. Treść stosunku opieki
 - 6. Obowiązki i prawa opiekuna
 - 7. Prawa i obowiązki podopiecznego
 - B. Linia orzecznicza
- II. Czas trwania opieki i czas trwania stosunku opieki
 - A. Komentarz
 - 1. Powstanie opieki
 - 2. Ustanie opieki
 - 3. Zwolnienie opiekuna
 - B. Linia orzecznicza
- III. Ustanowienie opieki dla małoletniego
 - A. Komentarz
 - 1. Wypadki ustanowienia opieki
 - 2. Zastąpienie władzy rodzicielskiej
 - 3. Prawny powód
 - 4. Brak prawnego powodu
 - B. Linia orzecznicza

I. Pojęcie opieki i pojęcie stosunku opieki

A. Komentarz

1. Pojęcie opieki. Termin „opieka” nie jest jednoznaczny. Pod pojęciem tym rozumie się m.in. opiekę faktyczną i prawną. Opieka faktyczna to rzeczywiste (faktyczne) zajmowanie się sprawami osoby, która sama nie może tego czynić, i udzielanie jej pomocy (przyjęcie do mieszkania, łożenie na utrzymanie) bez prawnej ku temu podstawy. Opieka prawna stanowi prawną formę pieczy nad taką osobą i jej majątkiem, a więc jest sprawowana na podstawie tytułu prawnego (por. *J. Ignatowicz*, w: *K. Pietrzykowski* (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, s. 1158–1159). Ustanowienie opieki oznacza zatem ustanowienie dla określonej osoby – w sytuacji prawnej, w jakiej się znalazła – tej prawnej formy pieczy nad nią i jej majątkiem, jaką jest opieka. Przez ustanowienie opieki następuje wprowadzenie nowego systemu pieczy nad określoną osobą i jej majątkiem.

W innym aspekcie opieka prawna stanowi treść określonego stosunku prawnego, a mianowicie stosunku opieki (zob. niżej, teza 5).

2. Postacie opieki. Opieka prawna jest unormowana w art. 145–177 KRO. Obejmuje ona dwie postacie: opiekę nad małoletnim oraz opiekę nad ubezwłasnowolnionym całkowicie. Pierwsza stanowi instytucję prawa rodzinnego i opiekuńczego, druga wchodzi w zakres przepisów prawa cywilnego określanych mianem prawa osobowego.

Opieka nad małoletnim rozumiana jako forma pieczy nad małoletnim i jego majątkiem jest w istocie surogatem władzy rodzicielskiej. Wskazuje na to treść art. 94 § 3 KRO (dla dziecka ustanawia się opiekę wtedy, gdy żadnemu z rodziców nie przysługuje władza rodzicielska albo gdy rodzice są nieznanymi) oraz art. 155 § 2 KRO (jest regułą, że do sprawowania opieki nad małoletnim stosuje się odpowiednio przepisy o władzy rodzicielskiej).

Celem opieki nad ubezwłasnowolnionym całkowicie jest troska o zaspokajanie jego potrzeb życiowych i o jego prawidłowe leczenie (np. *S. Kalus*, w: *K. Piasecki* (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, s. 1026) oraz troska o jego majątek.

3. Charakter ochronny. Opieka prawna w ogóle, a w szczególności opieka nad małoletnim, ma – podobnie jak władza rodzicielska – charakter ochronny (funkcjonuje bowiem dla ochrony interesów poddanego opiece). Stanowi więc tę formę pieczy, w której na plan pierwszy wysuwa się piecza nad osobą (zwłaszcza

małoletniego), natomiast na drugi plan schodzi piecza nad jej majątkiem (co jednak – oczywiście – nie oznacza, że może być ona nienależycie sprawowana).

4. Ustanowienie opiekuna. Od ustanowienia opieki należy odróżnić ustanowienie (powołanie) opiekuna. Ustanowienie opieki, a zatem ustanowienie dla określonej osoby prawnej formy pieczy nad nią i jej majątkiem w postaci opieki, jest niezbędnym warunkiem ustanowienia opiekuna dla tejże osoby.

Każdy stosunek opiekuńczoprawny powstaje w rezultacie zdarzenia prawnego (por. np. *Z. Radwański*, Prawo cywilne, s. 215). Ustanowienie (powołanie) opiekuna jest tym zdarzeniem prawnym, w wyniku którego powstaje między opiekunem a jego podopiecznym stosunek prawny, jakim jest stosunek opieki. Przez powołanie opiekuna następuje prawna konkretyzacja opieki jako ustanowionej formy pieczy nad daną osobą i jej majątkiem.

Ważne
dla
praktyki

Samo powstanie stosunku opieki nie powoduje faktycznej konkretyzacji opieki prawnej (art. 152 KRO stanowi, że każdy, kogo sąd opiekuńczy ustanowi opiekunem, jest zobowiązany objąć opiekę). Do faktycznej konkretyzacji opieki prawnej dochodzi poprzez objęcie opieki przez opiekuna, z chwilą objęcia opieki (w myśl art. 153 KRO objęcie opieki następuje przez złożenie przyrzeczenia przed sądem opiekuńczym).

5. Treść stosunku opieki. Koniecznymi elementami każdego stosunku cywilnoprawnego, a zatem również stosunku opieki, są: po jednej stronie prawo podmiotowe, a po drugiej stronie odpowiadający mu (to znaczy korelatywnie z nim sprzężony) obowiązek (por. *Z. Radwański*, Prawo cywilne, s. 89). Prawa podmiotowe wynikające ze stosunku opieki i odpowiadające im obowiązki stanowią treść tego stosunku. Wynikającym ze stosunku opieki prawom podmiotowym podopiecznego odpowiadają obowiązki opiekuna, a prawom podmiotowym opiekuna – obowiązki podopiecznego. Treść stosunku opieki składa się w pierwszym rzędzie z opieki rozumianej jako zespół wynikających ze stosunku opieki praw podmiotowych opiekuna i jego obowiązków.

Mając na uwadze charakter ochronny analizowanej tu formy pieczy nad osobą i jej majątkiem, należy stwierdzić, iż opieka to przede wszystkim zespół obowiązków opiekuna wobec podopiecznego; uprawnienia opiekuna są w istocie środkami służącymi wykonywaniu tych obowiązków.

W każdym wypadku opieka powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro podopiecznego i interes społeczny (art. 154 i 175 KRO).

6. Obowiązki i prawa opiekuna. Obowiązki i prawa opiekuna, będące treścią stosunku opieki, dotyczą dwóch sfer, stanowiących równocześnie pola działalności, a mianowicie: 1) pieczy nad osobą podopiecznego, 2) pieczy, czyli zarządu jego majątkiem (art. 155 § 1 KRO). Zarówno w wypadku opieki nad małoletnim, jak i w wypadku opieki nad ubezwłasnowolnionym całkowicie, właściwemu wykonywaniu obowiązków oraz praw opiekuna, i to w obu sferach tu wymienionych, ma służyć obowiązek i prawo reprezentowania podopiecznego. W wypadku opieki nad małoletnim właściwemu wykonywaniu obowiązków i praw opiekuna mają służyć nadto wynikające z nich obowiązek i prawo wychowywania podopiecznego oraz obowiązek i prawo kierowania dzieckiem (art. 96 w zw. z art. 155 § 2 KRO).

Obowiązki i prawa opiekuna dotyczące pieczy nad osobą podopiecznego zostały uregulowane w art. 155, 156, 158, 165, 166 § 1 i art. 169 § 3 KRO. Kwestia zarządu majątkiem podopiecznego została unormowana w art. 155, 156, 158, 160 § 1, art. 161, 165–167 § 1, art. 169 § 3, art. 171, 172 i 174 KRO. Zagadnienie reprezentowania podopiecznego zostało uregulowane w art. 157 i 159 KRO.

Ważne
dla
praktyki

7. Prawa i obowiązki podopiecznego. Skoro treścią stosunku opieki jest przede wszystkim zespół obowiązków opiekuna względem podopiecznego, a nie uprawnień w stosunku do niego (zob. wyżej, teza 5), to wobec tego treścią stosunku opieki są też w pierwszym rzędzie prawa podopiecznego, a nie jego obowiązki. Także owe prawa i obowiązki podopiecznego dotyczą dwóch sfer, a mianowicie: 1) pieczy nad osobą podopiecznego, 2) zarządu jego majątkiem.

B. Linia orzecznicza

Podstawowe założenia polskiego systemu opiekuńczego

Do podstawowych założeń przyjętego przez KRO systemu opiekuńczego należy zasada dobra dziecka i zasada powszechności opieki oraz związana z nią zasada ustanawiania opieki z urzędu. Pierwsza z tych zasad oznacza, że dobro dziecka stanowi kryterium rozstrzygające zarówno w wyborze opiekuna, jak i o treści innych rozstrzygnięć wydawanych przez sąd opiekuńczy w toku trwania opieki. W myśl drugiej zasady co do każdego dziecka, nad którym nie sprawuje władzy rodzicielskiej przynajmniej jedno z rodziców, powinna być ustanowiona opieka w sensie prawnym, choćby nawet dziecko znajdowało się w należytych warunkach i pod dobrą pieczę krewnych lub innych osób bliskich. Zgodnie z trzecią zasadą ustanowienie opieki następuje z urzędu, a więc niezależnie od inicjatywy osób zainteresowanych. Sąd opiekuńczy ma

więc obowiązek stałego badania i ustalania na podstawie wszelkich dostępnych mu informacji, czy co do określonego dziecka lub dzieci nie występuje prawny powód w rozumieniu art. 145 § 2 KRO ustanowienia opieki, inne zaś sądy obowiązane są do dostarczania takich informacji sądom opiekuńczym ilekroć tylko powezmą o nich wiadomość w toku swego urzędowania.

Zalecenia kierunkowe z 1976 r., pkt XIV ppkt 1

Treść zasady dobra dziecka według prawa międzynarodowego i krajowego

Jednakową treść ma zasada ochrony dobra (interesu) dziecka przyjęta w Konwencji z 25.10.1980 r. sporządzonej w Hadze, dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (Dz.U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528), w Konwencji z 20.11.1989 r. o prawach dziecka (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526), a także w innych aktach normatywnych krajowego porządku prawnego, w szczególności w KRO oraz w KPC.

Post. SN z 12.12.2000 r., V CKN 1805/00, Legalis

II. Czas trwania opieki i czas trwania stosunku opieki

A. Komentarz

Ważne
dla
praktyki

1. Powstanie opieki. Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie zna opieki powstałej *ex lege*. Przesłanką powstania opieki jako prawnej formy pieczy nad osobą i jej majątkiem jest ustanowienie opieki. Przesłanka ta występuje już z chwilą ogłoszenia postanowienia ustanawiającego opiekę (w myśl reguły zawartej w art. 578 § 1 KPC postanowienia sądu opiekuńczego są skuteczne z chwilą ich ogłoszenia).

Jak już o tym wspomnieliśmy wyżej (w tezie 4), od ustanowienia opieki należy odróżnić ustanowienie (powołanie) opiekuna. Postanowienie sądu o ustanowieniu opieki z reguły zawiera także rozstrzygnięcie o powołaniu opiekuna (może zdarzyć się, że opieka jest ustanowiona, a nie ma uprawnionego do działania opiekuna). Zdarzeniem prawnym, którego zaistnienie powoduje skutek w postaci powstania opieki jako prawnej formy pieczy nad osobą i jej majątkiem, jest ustanowienie opieki, a nie powołanie opiekuna.

2. Ustanie opieki. Opieka ustaje *ex lege*. Artykuł 170 KRO stanowi, że gdy małoletni osiągnie pełnoletność albo gdy zostanie przywrócona nad nim władza rodzicielska, opieka ustaje z mocy prawa. Opieka nad małoletnim ustaje też na skutek przysposobienia tegoż małoletniego (art. 123 § 1 KRO). Opieka nad ubezwłasnowolnionym całkowicie ustaje z mocy prawa w razie uchylecia ubezwłasnowolnienia albo zmiany ubezwłasnowolnienia całkowitego na częściowe (art. 177 KRO). Oprócz tego zarówno opieka nad małoletnim, jak i opieka nad ubezwłasnowolnionym ustają w razie śmierci podopiecznego lub uznania go za zmarłego.

Pełnoletnim jest ten, kto ukończył 18 lat. Jeżeli jednak małoletnia zawarła małżeństwo, to przez zawarcie małżeństwa uzyskała ona pełnoletność, której nie traci w razie unieważnienia małżeństwa (art. 10 KC) ani w razie orzeczenia rozvodu przed osiągnięciem przez nią 18. roku życia (por. np. *K. Piasecki*, w: *J. Winiarz* (red.), Kodeks cywilny z komentarzem, s. 26).

Z powodu przywrócenia władzy rodzicielskiej albo przysposobienia opieka nad małoletnim ustaje z chwilą uprawomocnienia się stosownego orzeczenia (w myśl art. 579 oraz 588 KPC postanowienie przywracające władzę rodzicielską i postanowienie orzekające przysposobienie stają się skuteczne po uprawomocnieniu się). Także w razie uchylecia ubezwłasnowolnienia albo zmiany ubezwłasnowolnienia całkowitego na częściowe, czy uznania podopiecznego za zmarłego, opieka ustaje z chwilą uprawomocnienia się stosownego orzeczenia (art. 521 § 1 KPC).

Już w tym miejscu należy zauważyć, iż według § 267 RegSądR w razie ustania opieki z mocy prawa sędzia zarządza zakreślenie sprawy w wykazie „Op” albo „Opm” i wydaje inne niezbędne zarządzenia. W takim wypadku sąd opiekuńczy nie wydaje orzeczenia stwierdzającego ustanie opieki.

3. Zwolnienie opiekuna. Stosunek opieki powstaje w wyniku zaistnienia tego zdarzenia prawnego, jakim jest ustanowienie opiekuna. Jeżeli postanowienie sądu o ustanowieniu opieki zawiera także rozstrzygnięcie o powołaniu opiekuna, wtedy zazwyczaj opieka i oznaczony stosunek opieki powstają w tym samym czasie (tj. z chwilą ogłoszenia takiego postanowienia – art. 578 § 1 KPC). Zdarzeniem prawnym, w wyniku zaistnienia którego ustaje między opiekunem a jego podopiecznym stosunek prawny opieki, jest zwolnienie opiekuna przez sąd opiekuńczy (art. 169 KRO), śmierć opiekuna albo ustanie opieki.

W zasadzie zwolnienie opiekuna następuje z chwilą ogłoszenia postanowienia, mocą którego zwolniono opiekuna z opieki (art. 578 § 1 KPC). Wyjątek w tym względzie normuje art. 169 § 3 KRO – jeżeli sąd opiekuńczy nie postanowił inaczej, opiekun jest zobowiązany prowadzić mimo zwolnienia pilne sprawy związane z opieką aż do czasu jej objęcia przez nowego opiekuna. Tak więc jest regułą, że z powodu zwolnienia opiekuna stosunek opieki ustaje w całości z chwilą objęcia opieki przez nowego opiekuna (według art. 153 KRO objęcie opieki następuje przez złożenie przyrzeczenia przed sądem opiekuńczym).

Ważne
dla
praktyki

Zwolnienie opiekuna nie powoduje ustania opieki, lecz jedynie ustanie stosunku opieki łączącego danego opiekuna z jego podopiecznym.

Stosunek opieki trwa nie dłużej niż do chwili ustania opieki. Ze względu na to, że opieka ustaje *ex lege*, z powodu ustania opieki stosunek, o którym mowa, ustaje z mocy samego prawa, i to z chwilą ustania opieki (np. z chwilą osiągnięcia przez małoletniego podopiecznego pełnoletności – art. 170 KRO).

B. Linia orzecznicza

Zasada powszechności opieki oraz zasada ustanawiania opieki z urzędu

Do podstawowych założeń przyjętego przez KRO systemu opiekuńczego należy zasada dobra dziecka i zasada powszechności opieki oraz związana z nią zasada ustanawiania opieki z urzędu. (...) W myśl drugiej zasady co do każdego dziecka, nad którym nie sprawuje władzy rodzicielskiej przynajmniej jedno z rodziców, powinna być ustanowiona opieka w sensie prawnym, choćby nawet dziecko znajdowało się w należytych warunkach i pod dobrą pieczęą krewnych lub innych osób bliskich. Zgodnie z trzecią zasadą ustanowienie opieki następuje z urzędu, a więc niezależnie od inicjatywy osób zainteresowanych. Sąd opiekuńczy ma więc obowiązek stałego badania i ustalania na podstawie wszelkich dostępnych mu informacji, czy co do określonego dziecka lub dzieci nie występuje prawny powód w rozumieniu art. 145 § 2 KRO ustanowienia opieki, inne zaś sądy obowiązane są do dostarczania takich informacji sądom opiekuńczym ilekroć tylko powezmą o nich wiadomość w toku swego urzędowania.

Zalecenia kierunkowe z 1976 r., pkt XIV ppkt 1

III. Ustanowienie opieki dla małoletniego

A. Komentarz

1. Wypadki ustanowienia opieki. Stosownie do treści art. 145 § 1 KRO, opiekę ustanawia się dla małoletniego w wypadkach przewidzianych w tytule II KRO. Oznacza to, iż opiekę tę ustanawia się w następujących wypadkach:

- 1) gdy rodzice nie żyją (art. 94 § 1 KRO),
- 2) gdy nie są znani (art. 94 § 3 KRO),
- 3) gdy nie mają pełnej zdolności do czynności prawnych (art. 94 § 1 KRO),
- 4) gdy zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej (art. 111 § 1 i 1a KRO),
- 5) gdy ta ich władza została zawieszona (art. 110 § 1 KRO).

Nie ustanawia się opieki, jeżeli dziecko ma choć jednego z rodziców, któremu według prawa przysługuje władza rodzicielska.

2. Zastąpienie władzy rodzicielskiej. Przez ustanowienie opieki nad małoletnim rozumie się wprowadzenie takiego systemu pieczy nad dzieckiem, który ma zastąpić władzę rodzicielską.

3. Prawny powód. Według art. 145 § 2 KRO opiekę ustanawia sąd opiekuńczy, skoro tylko „poweźmie” wiadomość, że zachodzi prawny po temu powód. Tym prawnym powodem jest zaistnienie którejkolwiek z sytuacji przewidzianych w tytule II KRO, o które chodzi w art. 145 § 1 KRO (zob. więc w tym względzie wyżej, teza 1). Ustanowienie opieki następuje z urzędu, tj. z inicjatywy samego sądu (co – oczywiście – nie wyklucza możliwości złożenia przez uprawnionego wniosku o ustanowienie opieki).

Ważne
dla
praktyki

4. Brak prawnego powodu. Skoro nie ustanawia się opieki wtedy, gdy dziecko ma choć jednego z rodziców, któremu w świetle prawa przysługuje władza rodzicielska, to wobec tego nie zachodzi prawny powód ustanowienia opieki w razie śmierci albo ustania w inny sposób władzy rodzicielskiej tego z rodziców, któremu sąd powierzył wykonywanie władzy rodzicielskiej na podstawie art. 58 § 1a albo art. 107 § 2 KRO. W takim bowiem wypadku rodzic, któremu nie powierzono wykonywania władzy rodzicielskiej, nie jest pozbawiony tej władzy. Władza rodzicielska tego rodzica „odżywa” w pełnym zakresie w razie śmierci albo ustania w inny sposób władzy rodzicielskiej drugiego rodzica (tego,

któremu sąd powierzył wykonywanie władzy rodzicielskiej na podstawie art. 58 § 1a albo art. 107 § 2 KRO) – por. np. *J. Ignatowicz, w: K. Pietrzykowski (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, s. 1165–1166.

B. Linia orzecznicza

Obowiązek sądu stałego badania i ustalania występowania ważnego powodu ustanowienia opieki

(...) ustanowienie opieki następuje z urzędu, a więc niezależnie od inicjatywy osób zainteresowanych. Sąd opiekuńczy ma więc obowiązek stałego badania i ustalania na podstawie wszelkich dostępnych mu informacji, czy co do określonego dziecka lub dzieci nie występuje prawny powód w rozumieniu art. 145 § 2 KRO ustanowienia opieki, inne zaś sądy obowiązane są do dostarczania takich informacji sądom opiekuńczym ilekroć tylko powezmą o nich wiadomość w toku swego urzędowania.

Zalecenia kierunkowe z 1976 r., pkt XIV ppkt 1

Art. 146.

Opiekę sprawuje opiekun. Wspólne sprawowanie opieki nad dzieckiem sąd może powierzyć tylko małżonkom.

Sprawujący opiekę

Spis treści

A. Komentarz	5. Odrębne stosunki opieki
1. Podmioty stosunku opieki	6. Ustanie opieki małżonków
2. Sprawowanie opieki	7. Opieka rodziców zastępczych
3. Wspólne sprawowanie opieki	B. Linia orzecznicza
4. Fakultatywność wspólnego sprawowania	

A. Komentarz

1. Podmioty stosunku opieki. Przez ustanowienie opieki następuje wprowadzenie nowego (w porównaniu z dotychczasowym) systemu pieczy nad daną osobą. Prawna konkretyzacja opieki jako ustanowionej formy pieczy nad określoną osobą i jej majątkiem następuje przez „powierzenie opieki”. Powierzeniem opieki jest ustanowienie (powołanie) odpowiedniego podmiotu w celu sprawowania przez niego opieki. Z mocy art. 146 KRO tym podmiotem jest opiekun. To on – jak stanowi tenże art. 146 KRO – sprawuje opiekę.

Regulacja zawarta w omawianym tu przepisie m.in. oznacza, że – oprócz osoby, nad którą opieka została ustanowiona (ustawodawca nazywa ją osobą

„pozostającą pod opieką”, a jest ona też nazywana podopiecznym lub pupilem) – podmiotem stosunku opieki może być jedynie opiekun.

2. Sprawowanie opieki. Opiekę powierza sąd opiekuńczy (por. np. art. 151 KRO). W razie powierzenia opieki między opiekunem a pozostającym pod opieką powstaje stosunek opieki. Tak, jak rodzicowi przysługuje władza rodzicielska, tak opiekunowi – w wypadku powstania stosunku opieki – przysługuje opieka, rozumiana jako zespół wynikających ze stosunku opieki praw podmiotowych opiekuna i jego obowiązków. Przysługiwanie opieki jest konsekwencją jej powierzenia.

Od przysługiwania opieki należy odróżnić sprawowanie opieki. „Sprawować” przede wszystkim oznacza „spełniać obowiązki, wykonywać zadania wynikające z zajmowanego stanowiska, wykonywanego zawodu itp.; pełnić jakąś funkcję” (*M. Szymczak* (red.), *Słownik języka polskiego*, t. III, 1981). Sprawowanie opieki jest wykonywaniem przez opiekuna jego funkcji, w tym zwłaszcza wykonywaniem obowiązków wynikających z faktu, że jest on opiekunem. Sprawowanie opieki jest więc konsekwencją jej przysługiwania.

Sprawowanie przez opiekuna jego funkcji zaczyna się dopiero od chwili objęcia opieki, chociaż prawny stosunek opieki powstaje już z chwilą ustanowienia konkretnej osoby opiekunem (por. *S. Kalus*, w: *K. Piasecki* (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, s. 1034).

3. Wspólne sprawowanie opieki. W art. 146 zd. 2 KRO ustawodawca dopuścił możliwość powierzenia wspólnego sprawowania opieki – ale tylko wówczas, gdy chodzi o sprawowanie opieki nad dzieckiem, i jedynie przez małżonków (przewidziane tu oraz w art. 149 § 4 KRO „powierzenie sprawowania opieki” jest w istocie „powierzeniem opieki”). Dzieckiem jest osoba małoletnia. Małżonkami są osoby pozostające w związku małżeńskim, przy czym są to osoby, których małżeństwo zostało zawarte w rozumieniu art. 1 KRO; małżonkami w znaczeniu użytym w art. 146 KRO nie są osoby pozostające jedynie w związku wyznaniowym. Osobami pozostającymi w związku małżeńskim są także małżonkowie pozostający w separacji orzeczonej przez sąd. Powierzenie małżonkom sprawowania opieki jest dopuszczalne wtedy, gdy w chwili orzekania o powołaniu ich na opiekunów pozostają oni w związku małżeńskim ze sobą.

W art. 146 zd. 2 KRO ustawodawca nie nakazuje ustanowienia dwóch opiekunów małoletniego (i to będących małżonkami) i nie zakazuje powołania na opiekuna małoletniego osoby, która nie pozostaje w związku małżeńskim albo tylko jednego z małżonków. Możliwość powierzenia wspólnego sprawowania opieki oznacza m.in. dopuszczalność ustanowienia opiekunem więcej niż jed-

nej osoby, a mianowicie dwóch osób pozostających w związku małżeńskim ze sobą.

Ważne
dla
praktyki

4. Fakultatywność wspólnego sprawowania. Użycie przez ustawodawcę w art. 146 zd. 2 KRO słowa „może” nie pozwala na dowolność. Jeżeli sąd uzna, że dobro pozostającego pod opieką i interes społeczny (arg. z art. 154 KRO) tego wymagają, powinien podjąć działania zmierzające do powierzenia obu małżonkom sprawowania opieki nad małoletnim. Gdy więc kandydatem na opiekuna jest tylko jeden z małżonków, rzeczą sądu powinno być wskazanie temu małżonkowi i jego współmałżonkowi przyczyn zasadności ustanowienia opiekunami ich obu (z powołaniem się m.in. na to, że opieka nad małoletnim jest w swej istocie surogatem władzy rodzicielskiej).

Wprawdzie każdy, kogo sąd opiekuńczy ustanowi opiekunem, jest zobowiązany objąć opiekę (art. 152 KRO), to jednak nie wydaje się być celowe ustanawianie opiekunami obu małżonków w sytuacji, gdy jeden z nich nie chce podjąć się funkcji opiekuna. Należy zresztą mieć tu na uwadze to, iż w myśl art. 148 § 2 KRO nie może być ustanowiony opiekunem ten, w stosunku do kogo zachodzi prawdopodobieństwo, że nie wywiąże się należycie z obowiązków opiekuna.

W zasadzie dobro małoletniego i interes społeczny nie będą uzasadniać powierzenia sprawowania opieki małżonkom wtedy, gdy owi małżonkowie pozostają w separacji (faktycznej lub prawnej), jak również wówczas, gdy toczy się między nimi postępowanie o rozwód. Zazwyczaj nie będzie uzasadnione powierzenie sprawowania opieki obojgu małżonkom w sytuacji, gdy jeden z małżonków sprzeciwia się ustanowieniu opiekunem drugiego z nich.

Ważne
dla
praktyki

5. Odrębne stosunki opieki. W razie ustanowienia opiekunami małżonków, z chwilą ogłoszenia stosownego postanowienia rozstrzygającego o powołaniu, powstaje między każdym z nich a jego podopiecznym odrębny stosunek opieki. Wprawdzie w art. 146 KRO jest mowa o „wspólnym sprawowaniu opieki” przez opiekunów będących małżonkami, to jednak – wobec treści art. 155 § 2 KRO – jest zasadą, iż każdy z tych stosunków jest samodzielny (art. 97 § 1 KRO), z tym że ta samodzielność nie obejmuje ważniejszych spraw, które dotyczą osoby lub majątku podopiecznego (art. 156 KRO).

6. Ustanie opieki małżonków. Żaden z łączących małżonków z podopiecznym stosunków opieki nie ustaje na skutek rozvodu albo unieważnienia ich małżeństwa. Okoliczności te mogą stanowić ważny powód uzasadniający zwolnienie opiekuna z opieki (art. 169 § 1 KRO).

7. Opieka rodziców zastępczych. Kwestię powierzenia sprawowania opieki nad dzieckiem małżonkom będącym dla tego dziecka rodzicami zastępczymi normuje art. 149 § 4 pkt 1 KRO – w myśl tego przepisu w wypadku potrzeby ustanowienia opieki dla małoletniego umieszczonego w rodzinie zastępczej, sąd jest zobowiązany powierzyć sprawowanie tej opieki przede wszystkim rodzicom zastępczym. Jeśli dziecko przebywa w tzw. rodzinnym domu dziecka, w pełni zasadnym jest powierzenie sprawowania opieki małżonkom prowadzącym ten dom (art. 149 § 4 pkt 2 KRO).

B. Linia orzecznicza

Wspólne sprawowanie opieki przez małżonków. Opieka jednoosobowa

Ustanawiając opiekę nad małoletnim sąd opiekuńczy powinien mieć na uwadze reformę tej instytucji wprowadzoną przez nowelę z 19.12.1975 r., a polegającą na przyjęciu założenia, w myśl którego rodzina zastępcza przestała być tylko środkiem ograniczenia władzy rodzicielskiej, lecz stała się także formą opieki. Stosownie do tego art. 146 KRO w nowym brzmieniu pozwala na wspólne sprawowanie opieki przez małżonków. Ta forma opieki wykazuje z reguły wyższość nad opieką tradycyjną, sprawowaną przez jedną osobę, poza środowiskiem rodziny zastępczej, gdyż zapewnia dziecku naturalne warunki rozwoju. Dlatego sąd opiekuńczy powinien dążyć do powierzenia opieki obojgu małżonkom. Z mocy wyraźnego uregulowania (art. 149 § 4 KRO) zasada ta nie powinna doznawać odchyień, gdy małoletni już przed ustanowieniem opieki został umieszczony w rodzinie zastępczej. Nie jest to jednak zasada bezwzględna. Ustanowienie opieki jednoosobowej powinno mieć miejsce wtedy, gdy ze względu na szczególne okoliczności konkretnego wypadku jest to bardziej pożądane, np. gdy sprawowania opieki chce się podjąć samotna osoba, związana uczuciowo – najczęściej ze względu na pokrewieństwo – z małoletnim. Przyczyną ustanowienia opieki jednosobowej mogą być także trudności, jakie napotyka powierzenie jej małżonkom.

Zalecenia kierunkowe z 1976 r., pkt XIV ppkt 2

Art. 147.

Zarządzenia
ochraniające

Jeżeli dobro pozostającego pod opieką tego wymaga, sąd opiekuńczy wydaje niezbędne zarządzenia dla ochrony jego osoby lub majątku aż do czasu objęcia opieki przez opiekuna; w szczególności sąd opiekuńczy może ustanowić w tym celu kuratora.

Spis treści

A. Komentarz

1. Pozostający pod opieką
2. Brak opiekuna
3. Podstawa ingerencji
4. Dobro pozostającego pod opieką
5. Dobro dziecka
6. Obligatoryjność ingerencji

7. Niezbędność zarządzenia

8. Przykłady zarządzeń
 9. Zakres kompetencji kuratora
 10. Zgoda na przyjęcie do szpitala
 11. Ustanie kurateli
 12. Ingerencja na podstawie art. 109 KRO
- B. Linia orzecznicza

A. Komentarz

1. Pozostający pod opieką. Pozostającą pod opieką jest taka osoba, dla której został ustanowiony opiekun. W wyniku powołania opiekuna powstaje stosunek opieki, którego podmiotami są pozostający pod opieką (nazywany też podopiecznym lub pupilem) oraz opiekun. Wprawdzie prawny stosunek opieki powstaje z chwilą ustanowienia konkretnej osoby opiekunem, to jednak sprawowanie przez opiekuna jego funkcji zaczyna się dopiero od chwili objęcia opieki. Objęcie opieki następuje przez złożenie przyrzeczenia przed sądem opiekuńczym (art. 153 KRO). Zazwyczaj następuje to niezwłocznie po ogłoszeniu postanowienia, mocą którego został ustanowiony opiekun. Gdy objęcie opieki nie następuje niezwłocznie po ogłoszeniu takiego postanowienia, będzie mógł znaleźć zastosowanie art. 147 KRO.

Artykuł 147 KRO będzie też mógł znaleźć zastosowanie w szczególności wtedy, gdy sąd opiekuńczy zwolni dotychczasowego opiekuna i postanowi, że nie jest on już zobowiązany (i uprawniony) do prowadzenia nadal jakichkolwiek spraw związanych z opieką (art. 169 § 3 KRO).

Unormowanie zawarte w art. 147 KRO jest wyrazem roztoczenia przez ustawodawcę ciągłej ochrony prawnej nad osobą pozostającą pod opieką. W sytuacji uregulowanej w powołanym tu przepisie ochrona ta jest ograniczona do niezbędnej – regulacja, o której tu mowa, służy przeciwdziałaniu ujemnym skutkom zwłoki w objęciu opieki przez opiekuna.

2. Brak opiekuna. Pozostającym pod opieką jest także osoba, dla której jeszcze w ogóle nie został powołany opiekun, choć została ustanowiona opieka. Pozo-

stającym pod opieką jest również osoba, której dotychczasowy opiekun został zwolniony, nowy opiekun zaś nie został ustanowiony.

3. Podstawa ingerencji. Ingerencja sądu na podstawie art. 147 KRO jest konieczna nie tylko w nagłych wypadkach, tj. wówczas, gdy – zważywszy na dobro pozostającego pod opieką – istnieje potrzeba niezwłocznego wydania stosownego zarządzenia. Taka ingerencja jest konieczna w szczególności zawsze wtedy, gdy ze względów istniejących po ogłoszeniu postanowienia ustanawiającego opiekuna a przed objęciem przez niego opieki zwłoka w wydaniu zarządzenia co najmniej zagrażałaby dobru pozostającego pod opieką (przyczynami istniejącymi po ogłoszeniu postanowienia ustanawiającego opiekę mogą być także powody powstałe przed ogłoszeniem takiego postanowienia).

Ważne
dla
praktyki

4. Dobro pozostającego pod opieką. Pozostającym pod opieką może być zarówno osoba małoletnia, jak i osoba ubezwłasnowolniona całkowicie. Wyznacznikiem określającym granice „dobra dziecka” jest zapis zawarty w art. 96 § 1 KRO (por. *F. Zedler*, Sądy rodzinne, s. 63). Dobro małoletniego wymaga więc wydania niezbędnych zarządzeń dla ochrony jego osoby wtedy, gdy wydanie takich zarządzeń przed objęciem opieki przez opiekuna uzasadnia zwłaszcza należyta troska o fizyczny i duchowy rozwój małoletniego. Dobro ubezwłasnowolnionego całkowicie wymaga wydania niezbędnych zarządzeń dla ochrony jego osoby wówczas, gdy wydanie takich zarządzeń przed objęciem opieki uzasadnia należyta troska o stan fizyczny i psychiczny takiej osoby. Dobro każdego pozostającego pod opieką (tj. zarówno małoletniego, jak i ubezwłasnowolnionego całkowicie) wymaga wydania niezbędnych zarządzeń dla ochrony jego majątku wtedy, gdy wydanie takich zarządzeń przed objęciem opieki uzasadnia interes majątkowy podopiecznego.

5. Dobro dziecka. Dziecko powinno zawsze przebywać i wychowywać się w warunkach maksymalnie w danym wypadku gwarantujących mu właściwy rozwój fizyczny i duchowy oraz należyte przygotowanie do pracy, odpowiednio do jego uzdolnień (arg. z art. 96 § 1 KRO). W wypadku gdy dziecko nie przebywa i nie wychowuje się w warunkach, o jakich mowa, jego dobro wymaga zastosowania art. 147 KRO.

Ważne
dla
praktyki

6. Obligatoryjność ingerencji. Jeżeli dobro pozostającego pod opieką tego wymaga, wydanie przez sąd opiekuńczy niezbędnych zarządzeń dla ochrony takiej osoby lub jej majątku jest obligatoryjne. Wydanie niezbędnych zarządzeń następuje z urzędu (w formie postanowienia).

7. Niezbędność zarządzenia. W art. 147 KRO rodzaj dopuszczalnych zarządzeń został określony dwojako – mogą to być jedynie zarządzenia niezbędne (i to niezbędne na czas do objęcia opieki przez opiekuna) oraz takie, które zostają wydane dla ochrony osoby lub majątku pozostającego pod opieką. Zarządzeniami niezbędnymi są te zarządzenia, które są konieczne do tego, aby na czas do objęcia opieki przez opiekuna uniemożliwić powstanie albo zlikwidować istnienie zagrożenia dobra pozostającego pod opieką. Celem wydania tych zarządzeń jest wyłącznie ochrona osoby pozostającego pod opieką lub jej majątku, nie zaś ochrona kogokolwiek innego.

8. Przykłady zarządzeń. Artykuł 147 KRO podaje tylko jeden przykład zarządzenia, a mianowicie ustanowienie kuratora. Uważamy, iż brak jest przeszkód do tego, aby w wypadku, gdy pozostający pod opieką jest małoletni, przykładów niezbędnych zarządzeń poszukiwać również w treści art. 109 § 2 i 3 KRO. Zarządzenia, o które tu chodzi, mogą być bowiem bardzo różne, aż do umieszczenia małoletniego w instytucjonalnej pieczy zastępczej włącznie. Może to być zatem np. także zarządzenie umieszczenia małoletniego w rodzinie zastępczej czy nakazanie sporządzenia spisu inwentarza majątku małoletniego (por. np. *M. Grudziński*, w: *B. Dobrzański, J. Ignatowicz* (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, s. 829). W sytuacji gdy pozostający pod opieką jest pełnoletni, przykładem niezbędnego zarządzenia może być zarządzenie umieszczenia takiej osoby w odpowiednim domu (por. art. 35 ust. 2 AlkU przewidujący możliwość orzeczenia przez sąd opiekuńczy o umieszczeniu osoby uzależnionej od alkoholu, całkowicie ubezwłasnowolnionej, w domu pomocy społecznej dla osób uzależnionych od alkoholu). W każdym wypadku chodzi o to, aby wybrać środek najbardziej skuteczny oraz aby bez potrzeby nie korzystać ze środka zbyt drastycznego.

9. Zakres kompetencji kuratora. Ustanawiając kuratora, sąd opiekuńczy określa zakres jego kompetencji. Ten zakres zależy od celu, dla którego kurator został ustanowiony. Zakres reprezentacji pozostającego pod opieką z reguły będzie wąski, ograniczony do dokonywania jedynie określonych czynności dla

pozostającego pod opieką i tylko do czasu objęcia opieki przez opiekuna (por. np. S. Kalus, w: K. Piasecki (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy, s. 1035–1036). Celem ustanowienia kuratora może być powierzenie mu tymczasowego (na czas do objęcia opieki przez opiekuna) zarządu majątkiem pozostającego pod opieką (por. art. 109 § 3 KRO). W każdym razie zakres uprawnień kuratora określa się w stosownym zaświadczeniu (art. 604 KPC).

Jest regułą, że w zakresie nieuregulowanym w art. 147 KRO do kurateli stosuje się odpowiednio przepisy o opiece (art. 178 § 2 KRO).

10. Zgoda na przyjęcie do szpitala. W myśl art. 22 ust. 3 ZdrPsychU przyjęcie do szpitala psychiatrycznego osoby małoletniej lub ubezwłasnowolnionej całkowicie następuje za pisemną zgodą jej przedstawiciela ustawowego. Tym przedstawicielem ustawowym może być m.in. kurator ustanowiony na podstawie art. 147 KRO (jeżeli mieści się to w zakresie jego kompetencji, określonych przez sąd opiekuńczy).

11. Ustanie kurateli. Kuratela ustanowiona na podstawie art. 147 KRO ustaje z mocy samego prawa z chwilą objęcia opieki przez opiekuna (por. art. 180 § 2 KRO). Z chwilą objęcia opieki przez opiekuna *ex lege* „upadają” także inne zarządzenia wydane na podstawie art. 147 KRO. W takich wypadkach nie wydaje się postanowienia o uchyleniu kurateli czy innego zarządzenia.

12. Ingerencja na podstawie art. 109 KRO. W sytuacji gdy jest zagrożone dobro małoletniego, dla którego opieka nie została ustanowiona (a zatem w sytuacji, gdy nie jest dopuszczalne stosowanie art. 147 KRO), podstawę ingerencji sądu stanowi art. 109 KRO (w tym również § 3 art. 109 KRO, według którego sąd opiekuńczy może powierzyć zarząd majątkiem małoletniego ustanowionemu w tym celu kuratorowi).

B. Linia orzecznicza

Zarządzenie ochraniające pokrzywdzonego

Pokrzywdzony małoletni nie jest uprawniony do złożenia wniosku o ściganie sprawcy przestępstwa ściganego na wniosek. W wypadku, gdy przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje, nie składa – z naruszeniem dobra małoletniego – takiego wniosku, sąd opiekuńczy wydaje odpowiednie zarządzenie (art. 109, 147, 168 KRO).

Teza 1 uchw. SN(7) z 17.12.1970 r., VI KZP 43/68, OSNKW 1971, Nr 7–8, poz. 101